

Referat av föredrag vid Botaniska Föreningens i
Göteborg möte den 21 maj 2015

Mats Havström: Kaukasisk höst

Kvällens föredragshållare, Mats Havström, är en av fyra intendenten vid Göteborgs Botaniska Trädgård. Han började med fjällbotanik och skrev sin doktorsavhandling om hur arktiska växter, särskilt kantljung, påverkas av klimatförändringar.

I föredraget berättade Mats om en insamlingsresa till Kaukasus den 1 till 17 september 2011; insamlingsresor hör nämligen inte bara till en förgången tid. Den sena tiden på året motiverades av att det primära syftet var insamling av fröer för odling i Trädgården. Detta innebar att resenärerna fick avstå från att se de flesta växterna i blom – vi åhörare fick emellertid se dem blomma genom att Mats kunde visa fina bilder från andra resor och av andra fotografer.

Det finns många skäl att resa till just Kaukasus, som på ett sätt ligger ”närmare” oss än vad man kan tro; det har likheter med exempelvis Pyreneerna. Där finns en mängd olika mikroklimat, vilket innebär att artrikedomen är den största i tempererade zoner – cirka 6.500 arter, varav många är endemiska. Nästan alla arter går att odla i vårt klimat, i likhet med t ex japanska växter.

Resan genomfördes i samverkan med de botaniska trädgårdarna i Hamburg, St Petersburg och Shanghai, och med värdefullt bistånd av lokala botanister. Från Göteborg deltog, förutom Mats, intendenten Henrik Zetterlund och trädgårdsmästaren Marika Irvine. Resan gick – inte utan strapatser – via Moskva, där man fick byta inte bara flygplan utan även flygplats, till *Zheleznovodsk*. I naturreservatet där kunde man bl a beskåda LÖVGRODA *Hyla arborea*, och DVÄRGBENVED *Euonymus nanus*.

Resan gick sedan till *Mount Beshtau*, 1.400 meter högt och den klassiska lokalen för KAUKASISK LILJA *Lilium monadelphum*. Där vandrade man i skogar av *Fagus orientalis*, och beskådade bl a JÄTTESKÄRVFRÖ *Pachyphragma macrophyllum*, en tidigblommande marktäckare. I de lågalpina ängarna, som tyvärr tenderar att växa igen, kunde ses BRITTSOMMARASTER *Aster amellus*, STÄPPSALVIA *Salvia nemorosa*, ROMERSK RIDDARSPORRE *Consolida ajacis*, BÄCKMJÖLKE *Chamerion dodonaei*, FODERGETRUTA *Galega orientalis*, och frukter av KAUKASISK LILJA på *locus classicus* för arten. Den lokala bergsguiden, som nog var mer van vid ”vanliga” turister, blev svårt ängslig då botanisterna i sin hänförelse begav sig utanför allfarvägarna.

I *Pyatigorsk* besökte man Komarov-institutets forskningsstation och studerade bl a HIMALAJATALL *Pinus wallichiana* och samlade lökar av *Galanthus angustifolius*.

Härnäst begav man sig till *Bermamytlatån* invid Elbrus, som är Europas högsta berg med sina 5.642 meter. Den trädlösa platån ligger på omkring 2.000 meters höjd och är hårt betad av bl a häst, vars domesticering anses ha sitt ursprung i dessa trakter. Hela området mellan Svarta och Kaspiska havet utmärks också av stor komplexitet och mångfald vad gäller språk och folkslag.

Av florin i området kan nämnas *Allium globosum*, MALKANUNNEÖRT *Corydalis malkensis*, *Scabiosa ochroleuca*, *Viola caucasica*, *Anemone speciosa*, *Fritillaria collina*, *Polygonum carneum*, VULKANKLÖVER *Trifolium polyphyllum*, *Veronica gentianoides* och många andra Veronica-arter. Efter dagarnas fältarbeten följde långa kvällar med omhändertagande av insamlat material, mestadels under ganska primitiva förhållanden.

Via Tjerkessk, och efter mycken byråkrati och jagande efter rätt stämplor på rätt papper, kunde gruppen ta sig till nationalparken *Tebirda*. I området finns flera vintersportorter, vilket faktiskt kan vara en fördel ur botanisk synpunkt – anläggningsarbeten för liftar och pister skapar mycket störd mark, där konkurrenssvaga växter kan etablera sig. Det gör det också lättare att ta sig till intressanta högaltina områden.

I D o m b a y , med verkligt högalpina omgivningar, exkurrerade man i den branta och rika terrängen: NORDMANNSGRAN ("KUNGSGRAN") *Picea nordmanniana*, *Potentilla divina*, MOSSDRABA, *Draba bryoides*, KAUKASISK RIDDARSPORRE *Delphinium caucasicum*, TRETANDSKLOCKA *Campanula tridentata*, *Pulsatilla aurea*, *Daphne glomerata*, NÄTNÄVA, *Geranium renardii*, KAUKASISK STJÄRNFLOCKA *Astrantia maxima*, *Lilium kesselringianum*, LILA LUNDEVIVA *Primula amoena*. Ett utbrott av magsjuka lindrades med bergste, baserat på bland annat *Rhododendron caucasicum*, men hämmade förstås verksamheten för en tid.

Men insamlandet fortgick, och därmed arbetet med omhändertagandet på kvällarna: *Colchicum speciosum*, *Valeriana tiliifolia* och *Primula renifolia*, en punktendem, av vilken de tre frön som samlades har gett upphov till ett stort antal små plantor. Och till slut fick man också se Elbrus på avstånd.

Resan gick vidare till A r k h y z , med kvardröjande minnen från Sovjettiden. På tältplatsen och vid stigen till Sophia glacier hela ängar med den endemiska *Crocus vallicola*, och lingon och blåbär! Fjällandskapet var storslaget vackert, men terrängen var brant, och det gällde att samla på uppvägen, när man kunde se vad som växte framför fötterna: *Rhododendron caucasicum*, *Kemulariella caucasica*, *Omphalodes lojkae*, *Astrantia maxima*, *Trollius ranunculinus*, MJÖLKKLOCKA *Campanula lactiflora*, *Aquilegia olympica*, *Alopecurus sericeus* (= *A. ponticus*), BÄCKMJÖLKE *Chamerion dodonaei*, KAUKASISK LÖNN *Acer trautvetteri*, *Crocus scharojanii*, en gulblommig endem, och många *Heracleum*-arter. Och ett par horn av KAUKASISK STENBOCK imponerade.

Av lokalbefolkningen kunde man vid vägkanterna köpa allehanda lokala produkter: svamp, frukt och inläggningar av olika slag.

I S t a v r o p o l på stäppen, med en egen botanisk trädgård, var det så att säga slut på friden. Resenärerna rönte stor uppmärksamhet i form av inslag i radio och TV, artiklar i pressen, intervjuer och seminarier. Man hann även med en del fältarbete; i S t r i z a m e n t besökte man stäppängar med en mängd *Stipa*-arter, DILLPION *Paeonia tenuifolia*, FÄLTMARTORN *Eryngium campestre* samt GUL STOCKROS *Alcaea rugosa*, en perenn, mycket odlingsvärd stockros.

Sedan vidtog det omfattande förberedelsearbetet inför hemresan. Alla insamlade fröer, i påsar som översvämmade hotellrummen, skulle sorteras och ordnas, fältanteckningar ses över, och allt skulle packas ihop. Fröer är ju lyckligtvis ganska oömma, så man utvecklade en metod för att spara plats i packningen. Ett antal fröpåsar förpackades i täta plastpåsar av ziplock-typ som komprimerades genom att någon satte sig på dem, och som sedan förseglades.

Efter hemkomsten återstår mycket arbete med omhändertagande av allt insamlat material: frörensning, katalogisering, kruksådd i sand och grus, sticklingar i sand i alpinhus – och slutligen utplantering i en särskild avdelning i klippträdgården, där vi besökare kan avnjuta det blommande resultatet av denna resa.

Referatet är gjort av Kenneth Bergerson och granskat av Mats Havström.